

PLATNI PROMET

1. PREDAVANJE - UVOD

- **PLATNI PROMET** – financijski krvotok gospodarskog sustava svake zemlje
- **OSNOVNA FUNKCIJA PLATNOG PROMETA** – omogućivanje sigurne i učinkovite uporabe novca kao sredstvo plaćanja
- uspješno funkcioniranje platnog prometa iznimno je važno i za središnju banku, instituciju odgovornu za funkcioniranje platnog prometa u zemlji i za cjelokupni financijski sustav
- platni promet obuhvaća cijeli niz operativnih i tehnoloških postupaka definiranih odredbama različitih zakona

Zakon o platnom prometu u zemlji (1. travanj 2002.) – vrijedio do kraja 2010.

- izgrađena je nova infrastruktura platnog prometa (Hrvatski sustav velikih plaćanja, Nacionalni klirinški sustav, Jedinstveni registar računa poslovnih subjekata) donesena je odgovarajuća podzakonska regulativa, te naposljetku preneseni računi klijenata iz FINE (svojevremeni ZAP) u banke
- stvorene pretpostavke za razvoj učinkovitog i racionalnog platnog sustava na zadovoljstvo njihovih korisnika i cjelokupnog gospodarskog sektora
- struktura hrvatskog platnog sustava danas odgovara međunarodnim standardima te je u tom smislu usporediv i kompatibilan s platnim sustavom zemalja EU

Novi zakon o platnom prometu koji je Hrv. sabor donio na sjednici 23.10.2009.

- stupio na snagu 1.1.2011., osim odredbi koje stupaju na snagu pristupanju RH u EU.

Cilj:

- usklađenje sa pravnom stečevinom EU
- osnova za usklađenje: Payment Services Directive (2007)
- nositelj izrade prijedloga Zakona: HNB
- usvajanje: 23.10.2009.
- stupanje na snagu: 1.1.2011.
- rok za donošenje podzakonskih akata: 6 mj

Osnovne značajke:

- potpuno novi i širi način reguliranja platnog prometa
- jedinstveno uređuje domaći i prekogranični platni promet
- određuje i regulira platne usluge
- uvodi nove pružatelje platnih usluga
- uređuje odnos pružatelj usluga – korisnik usluga
- usmjeren je zaštiti korisnika usluga plaćanja (korisnici usluga: građani i poslovni subjekti)
- pritužbeni postupci se vode pri HNB-u, vansudsko rješavanje sporova
- uređuje licenciranje, rad i nadzor institucija za platni promet
- uređuje licenciranje, rad i nadzor institucija za platnih sustava
- zadržava postojeće standarde i dobra rješenja domaćeg platni promet
- ne regulira blokade i određene restrikcije u poslovanju poslovnih subjekata
- priprema za buduće sudjelovanje RH u EU (EMU, SEPA)

HRVATSKI FINACIJSKI SUSTAV

Financijski sustav sačinjavaju:

- a) - nositelji ponude i potražnje novčanih sredstava
- b) - financijski instrumenti: dionice, obveznice (svi vrijednosni papiri)
- c) - financijske institucije – banke, osiguravajuća društva, Fina, mirovinski fondovi, burze
- d) - financijska tržišta – burze (tržišta kapitala, tržišta novca i devizno tržište)
- e) - tokovi kolanja financijskih sredstava – platni promet
- f) - pravne norme i regulacija

Primarni zadatak financijskog sustava je mobilizirati sva neiskorištena novčana sredstva od onih koji ne znaju kako ih produktivno uporabiti, te ih transferirati onima koji ih trebaju za investiranje i potrošnju → **MOBILIZACIJSKA FUNKCIJA**

Kanalizira novčana sredstva prema onima koji će ih uporabiti na najprofitabilniji način, a uskraćuje novčani kapital ekonomski neopravdanim projektima → **ALOKATIVNA FUNKCIJA**

Funkcije financijskog sustava:

1. **Štedna funkcija** - nuditi širok izbor ulagačkih oblika novčane štednje (obveznice, dionice, udjeli u investicijskim i mirovinskim fondovima...) kojima će poticati sklonost štednji i investiranju
2. **Funkcija likvidnosti** - omogućava investitoru da svoja potraživanja brzo i bez većih gubitaka pretvori u novac.
3. **Kreditna funkcija** - omogućiti stalnu opskrbu kreditom pojedinca, poduzeće i državu
4. **Funkcija plaćanja** - osigurati instrumente, sigurne procedure, mehanizme domaćih i međunarodnih plaćanja
5. **Gospodarsko-političke funkcije** - služi državnoj politici za postizanje ciljeva visoke zaposlenosti, gospodarskog rasta, stabilnosti i konkurentnosti.
6. **Funkcija čuvanja kupovne moći** - omogućava očuvanje realne vrijednosti novčanog kapitala
7. **Smanjivanje rizika** - smanjuje rizike gubitka, krađe

Nositelji ponude (stanovništvo) i potražnje (poduzeće) novčanih sredstava

Sudionike fin. tržišta možemo svrstati u 3 glavne kategorije:

- ✓ **Stanovništvo** - novčano suficitarni sektor - najvažniji izvor ponude novčanih sredstava
- ✓ **Poduzeća** ↓
- ✓ **Država** - novčano deficitarni sektor - najvažniji izvori potražnje za novčanim sredstvima

Sektorska distribucija danih kredita : najviše kredita dano stanovništvu (45,5%), trg društvima (40,4%), državne jedinice (9,6%), financijske institucije (2%)

Primljeni depoziti: od stanovništva (56,1%), ne rezidenti (16,2%)

VRSTE FINACIJSKIH TRŽIŠTA:

- različite vrste financijskih tržišta zadovoljavaju određene preferencije svojih sudionika (dugi ili kratki rok, visoki ili niski stupanj rizika, zadužiti se ili izdati dionice...)

1. **Tržište novca vs Tržište kapitala - razlika - rok dospijeca financijskih instrumenata kojima se na njima trguje**
2. **Primarno vs Sekundarno tržište**
3. **Burza vs Over-the-counter (OTC)**
4. **Tržište vlasničkim vrijednosnicama (dionice) vs Tržište dužničkim vrijednosnicama (obveznice)**

1) Tržište novca vs Tržište kapitala

- razlika u vremenu dospijeca fin instrumenata

- **tržište novca** - dospijeca do 1 g.

- kratkoročni financijski instrumenti

- **tržište kapitala** - dospijeca preko 1 g.

- dugoročni fin instrumenti

Tržište kapitala

- skup institucija, instrumenata i mehanizama pomoću kojih se dugoročno slobodna sredstva štednje prenose od suficitarnih deficitarnim jedinicama koji ulažu u fiksne fondove i opremu
- trguje se instrumentima s rokom dospijeca preko 1 g.
- hipotekarno tržište – podvrsta tržišta kapitala

Tržište novca

- zadatak – svakodnevna opskrba banaka novcem kako bi one postigle likvidnost
- trguje se instrumentima s rokom dospeljeća od nekoliko sati do god dana
- nepersonalno, kompetitivno i veleprodajno tržište
- posluje se „na riječ“, nema čvrstu institucionalnu strukturu ni formalnu organizaciju

2) Primarno vs Sekundarno tržište

Primarno tržište

- izdavanje novih vrijednosnica
- npr: IPO HTa
- izdavač pribavlja novčana sredstva

Sekundarno tržište

- trgovanje postojećim vrijednosnicama
- npr: kupnja dionice HT-a danas na burzi
- izdavač NE pribavlja novčana sredstva; služi za osiguranje likvidnosti već emitiranih vrijednosnica

3) Burza vs Over-the-counter (OTC)

(primjer SAD-a)

- Burze- organizirano i centralizirano fizičko mjesto trgovanja vrijednosnicama
- OTC(over the counter)- sustav automatskih kotacija na mreži međusobno spojenih računala
- ECN(electronic communication network)

Burze vrijednosnica (brokeri i dealeri se tu susreću fizički, najformalnija od svih tržišta kapitala)

- više od 72% ukupne vrijednosti prometa dionicama u SAD-u se odvija preko burzi
- najveća burza u SAD-u je NYSE
- samo članovi smiju trgovati – potrebno je kupiti mjesto na burzi (seat). Ima 1366 mjesta na burzi i uglavnom ih posjeduju brokerske kuće
- Cijena mjesta - preko mil \$

OTC

NASDAQ (national association of securities dealers automated quotation system) - nastao 1971.

- volumen trgovanja neznatno manji nego na NYSE
- sustav automatskih kotacija cijena ponude i potražnje na mreži međusobno spojenih računala
- dealer postaje market maker kad se specijalizira za 1 dionicu i svakodnevno kotira cijenu te dionice. (trguje za svoj račun i u svoje ime)
- dealeri imaju važnu ulogu (market makers)

(Broker ne trguje za svoj račun, nego za račun komitenta)

ECN (electronic communications networks)

- elektronička mreža koja spaja glavne brokere i trgovce vrijednosnicama
- oni trguju međusobno mimo tržišta kao posrednika (smanjuju se troškovi)
- može se trgovati 24 h dnevno
- trguje se velikom količinom dionica – mali investitori uključeni

Devizno tržište

- da bi se novčana sredstva mogla prenijeti iz jedne zemlje u drugu, valja ih konvertirati iz valute zemlje podrijetla u valutu odredišne zemlje
- konverzija se odvija na deviznom tržištu
- određuje se i devizni tečaj, tj. cijena valute jedne zemlje izražena u jedinicama valute druge zemlje

FINANCIJSKI INSTRUMENTI

Podjela na:

- 1) **vlasnički vrijednosni papiri** (nude prihod na 2 mogućnosti: dividenda i kapitalna dobit)
  - obične dionice, preferencijalne dionice, poslovni udjeli
- 2) **dužnički vrijednosni papiri** (nude povrat koji je fiksiran, siguran):
  - obveznice, komercijalni zapisi, trezorski zapisi (izdaje ih država- Min. Fin.)
- 3) **izvedenice** (derivativi):
  - opcije, futures, forward, swap

PODJELA PO ROKU DOSPIJEĆA:

- **Kratkoročni** – instrumenti **novčanog tržišta**
  - trezorski zapisi (Ministarstvo financija), REPO ugovori (re purchase – ponovno kupiti, provodi ga središnja banka kada kratkoročno želi povećati ili smanjiti novčanu masu, prodava VP uz ugovor o REPOu), komercijalni zapisi, blagajnički zapisi.
- **Dugoročni** – instrumenti **tržišta kapitala**
  - državne obveznice, komunalne obveznice, korporativne obveznice, hipotekarni kredit, obične dionice, preferencijalne dionice

Vrijednosnice novčanog tržišta:

- nizak prinos, ali i stupanj rizika
- trezorski zapisi, certifikati o depozitu, komercijalni zapisi
- namjena likvidnosti.

Vrijednosnice tržišta kapitala:

- namjena ulaganja u trajnije fondove

VLASNIČKI VRIJEDNOSNI PAPIRI

- obična dionica predstavlja vlasnički udio u poduzeću
- to je zahtjev za sudjelovanje u raspodjeli zarade i imovine
- izdavanje dionica je način pribave novčanih sredstava poduzeća
- tržište vlasničkih vrijednosnica privlači veliku pozornost široke javnosti
- sudionici ne mogu obogatiti ali i osiromašiti u vrlo kratkom vremenu

OBIČNE DIONICE

- 2 gledišta su: pribavljanje novčanih sredstava i ulaganje
- dionice predstavljaju vlasnički udio u tvrtci (glasačka prava)
- vrijednosni papir
- investitor zarađuje na 2 načina: dividenda i kapitalna dobit
- nemaju datum dospijeća

PREFERENCIJALNE DIONICE

- nemaju glasačka prava
- nose fiksnu dividendu
- dividende se ne mijenjaju, pa se ni cijena ne mijenja značajnije
- namiruju se iz stečajne mase prije imatelja običnih dionica, ali nakon imatelja obveznica
- manje od 25% izdavanja novih dionica su preferencijalne dionice
- 5% eksternog financiranja se odvija emisijom preferencijalne dionice
- ne nose porezne olakšice izdavaču

DUŽNIČKI VRIJEDNOSNI PAPIRI

- važni za gospodarstvo jer omogućavaju poduzećima/državi pozajmljivanje novčanih sredstava radi financijsko-investicijskih ciklusa
- kamata je cijena koja se plaća na pozajmljivanje novčanih sredstava

- različite vrste kamatnih stopa: obvezničke kamatne stope, kamatne stope na hipoteke, kamatne stope na kredite za kupnju auta

OBVEZNICE

- nose fiksne prinose
- određen datum dospijeca
- imatelji obveznica se namiruju iz stečajne mase prije imatelja dionice
- imaju manji rizik, ali i manje potencijale

FINANCIJSKE IZVEDENICE

- su financijski instrumenti čija je vrijednost određena vrijednošću originalnih vrijednosnica (obveznica ili dionica)
- opcije, swap, forward, futures
- služe za hedging ili špekulacije
- omogućavaju investitorima da se kladi na kretanje cijene originalnih vrijednosnica bez da ih posjeduje
- visoki stupanj financijske poluge – visoki rizik

FINANCIJSKE INSTITUCIJE

- omogućavaju funkcioniranje financijski sustava
- prikupljaju novčana sredstva, usmjeravaju ih u fin plasmane i obavljaju fin usluge
- bez njih bi mobilizacijsko - alokacijska funkcija bila neizvediva
- bankovne vs nebankovne financijske institucije
- depozitne vs nedepozitne financijske institucije
- najvažnija financijske institucije u RH – banke
- banke (77% ukupne aktive fin sustava), stambene štedionice, mirovinski fondovi, društva za osig, društva za leasing

IZRAVNO vs POSREDOVANO FINANCIRANJE

Izravno financiranje

- deficitarne jedinice emitiraju i nude svoja obećanja plaćanja na fin tržištima, a suficitarne jedinice ih kupuju
- bez posredovanja banke
- vrijednosnice se plasiraju ne mijenjajući oblik
- pr: pojedinac kupuje novoizdane dionice INA-e

Posredovano financiranje

- posredstvom financijske institucije
- prijenos novčanih sredstava od krajnjeg pozajmljivača do uzajmljivača preko fin posrednika
- transformacija potraživanja
- pr: pojedinac kupuje policu osiguranja, a osiguratelj tako prikupljen novac ulaže u obveznice

Prednosti posredovanog:

- raznolikije denominacije
- disperzija rizika
- ročna transformacija, usklađivanje dospijeca
- visoka likvidnost
- informacijska intermedijacija

REGULATORI FINANCIJSKOG SUSTAVA U HRVATSKOJ:

HNB - izdaje i oduzima odobrenja za rad banaka, nadzire njihovo poslovanje, uređuje bankovno poslovanje i uvodi standarde

- regulira, unaprjeđuje i nadzire platni sustav u zemlji

HANFA - regulira tržište kapitala, ne bankovne financijske institucije u RH

BANKOVNI SUSTAV – infrastruktura platnog prometa

- ✓ HNB
- ✓ poslovne banke

HNB - središnja banka RH

- provodi monetarnu politiku
- kontrolira opticaj novca
- regulira i unaprjeđuje platni sustav u zemlji
- nadzire poslovanje banaka i svih subjekata platnog prometa
- licencira banke i subjekte platnog prometa (i oduzima licencije)

Instrumenti:

- operacije na otvorenom tržištu: obvezne funkcije
- devizne aukcije – u svrhu stabilizacije tečaja
- **osnovni cilj HNB-a je postizanje i održavanje stabilnosti cijena (održavaju tečaj – „sidro tečaj“)**
- uz osnovni cilj dužna je podupirati gospodarski rast RH, ali samo ako to ne ugrožava osnovni cilj
- ostali ciljevi: održavanje stabilnosti bankovnog sustava, reguliranje tečaja kune, održavanje opće likvidnosti u zemlji

FUNKCIJE HNB-a:

- provođenje monetarne i devizne politike
- izdavanje novčanica i kovanog novca
- držanje i upravljanje međunarodnim pričuvama RH
- izdavanje i oduzimanje odobrenja za rad banaka, nadziranje poslovnih banaka i donošenje podzakonskih propisa kojima se regulira bankarsko poslovanje.
- vođenje računa banaka i obavljanje platnog prometa po tim računima, davanje kredita bankama i primanje u depozit sredstava banaka
- reguliranje, unaprjeđenje i nadziranje platnog sustava
- obavljanje zakonom uređenih poslova za RH
- donošenje podzakonskih propisa u poslovima iz svoje nadležnosti
- obavljanje ostalih, zakonom utvrđenih poslova

INSTRUMENTI MONETARNE POLITIKE:

- operacije na otvorenom tržištu
- stalno raspoložive mogućnosti
- obvezna pričuva
- granična obvezna pričuva
- posebna obvezna pričuva
- devizne aukcije
- blagajnički zapisi
- minimalno potrebna devizna potraživanja
- kratkoročni kredit za likvidnost